VALOAREA ARTISTICĂ A PSALMILOR ÎN ROMANUL *BISERICA ALBĂ* DE ION DRUȚĂ

DR. ANA GHILAŞ
Universitatea de Stat din Chişinău
ana_ghilas@yahoo.com

Abstract: The article „Artistic values of Psalms in the novel *White Church* by Ion Druţă" is dealing with the relationship between Bible and Literature. The piece highlights the roles of the Psalms in Druţă's narrative art: text structuring, characterisation of the characters, atmosphere creation, and the ethical-cognitive function.
Key-words: the *Bible*, literature, Ion Druţă, neoisyhasm, Paisie Velicicovski.

Relaţia Biblie-literatură a devenit actuală în special în ţările Europei de Est, unde mult timp a fost o temă interzisă nu doar în cercetare, ci şi în valorificarea artistică. Totuşi, la începutul anilor '80 ai secolului XX unii scriitori din spaţiul exsovietic au abordat motive biblice în texte literare cu teme istorice, etico-filosofice, ecologice, dezvăluind nu atît criza lumii moderne în general, ci, mai ales, starea de incertitudine a individului într-o societate totalitaristă. În acest sens, Cartea Sfîntă şi valorile etnice au constituit un reper axiologic şi o soluţie împotriva maladiei spirituale, aspecte asupra cărora au stăruit, în special, scriitorii Ion Druţă – în romanele *Clopotniţa*, 1972 şi *Biserica albă*, 1982, nuvela *Samariteanca*, 1988, piesele *Căderea Romei*, 1995 şi *Apostolul Pavel* (*Harul Domnului*), 1996 – şi Cinghiz Aitmatov în romanul *Eşafodul*, 1986.

Se ştie că, din punct de vedere literar, influenţa Bibliei rezidă în diversificarea literaturii pe genuri, în complexitatea combinaţiei genurilor şi speciilor literare, iar „toate topos-urile religioase reprezentative devin progresiv şi topos-uri poetic-literare"[1], invocaţia, incantaţia, rugăciunea, formele de adoraţie verbală ale divinităţii fiind „preliterare şi convertibile în poezie şi în literatură"[2]. În valorificarea estetică a Bibliei esenţial este totuşi ceea ce Henri Bremond numea „istorie literară a sentimentul religios", or, aşa cum observa în 1995 Bartolomeu Anania, „nu orice ton de invocare a divinităţii poate semnifica un sentiment religios [...]. Sunt poeţi pentru care religia e un simplu act de cultură şi devine „o sursă de inspiraţie" şi sunt alţii care trăiesc religia ca act de spiritualitate, ea devenind poezia

[1] ADRIAN MARINO, *Biografia ideii de literatură*, Vol. IV, Secolul 20, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 72.
[2] *Ibidem*, p. 79.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

însăşi. Mai există şi poeţi pentru care noţiunile religioase sunt simple piese de laborator, instrumente ale procesului artistic. Oricum, a vorbi despre poezia religioasă dintr-o literatură înseamnă a selecta nu numai poemele care exprimă direct un sentiment religios, ci şi pe cele ce îl implică în structura lor intimă"[3]. Un exemplu elocvent rămîne a fi, în primul rînd, poezia lui Vasile Voiculescu, poet care trăieşte religia ca act de spiritualitate în sensul creştin de funcţionare şi/sau manifestare a chipului divin în om.

Experienţa individuală a relaţiei dintre om şi divinitate este exprimată în Psalmi, numiţi şi rugăciuni poetice, sinteză a Vechi Testament despre Dumnezeu şi opera lui. Psaltirea include trăirea şi emoţia religioasă, transfigurată în versuri şi cîntece, sublimînd „năzuinţele şi eforturile sufletului omenesc de a se ridica de la cele pămînteşti către cele înalte ale cerului, prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu"[4]. În psalmi se exprimă - direct, sincer, emoţional - stările, speranţele, dezamăgirile, bucuria şi tristeţea omului. Se ştie ca psalmii se cîntau, iar cîntăreţul (la început regele David) era acompaniat la instrumentul cu coarde numit chifară, pslalterion. Termenul „psalmodie" indică asupra unui gen muzical vocal, acompaniat de instrument cu coarde, iar „psalmodiere" înseamnă 'a cînta monodic, pe o singură voce', un fel de recitare pe acelaşi sunet. Uneori se cînta şi la antifon – o interpretare a melodiei, pe rînd, de două coruri sau de solist şi cor, sau de voci bărbăteşti, de maturi şi de tineri . Mai tîrziu, antifon era numită fraza melodică ce se repeta după fiecare strofă a psalmului. Construiţi pentru prima dată pe principiul dialogului dintre Dumnezeu şi om, psalmii, în special traducerea şi prelucrarea artistică a lor, au contribuit la lirizarea poeziei şi la afirmarea caracterului reflexiv, filosofic al genului, textul originar fiind înţeles de autor ca un canon religios şi ca model poetic în acelaşi timp[5].

Tematica şi structura rugăciunilor poetice „se revarsă" în literatura cultă nu doar în poezie, ci şi în proză, impregnîndu-i genului narativ valenţe poetice, atmosferă lirică, elegiacă uneori. În acest sens, considerăm că tipologia psalmilor (de mulţumire, de laudă, de pocăinţă, de jale, de imprecaţie, psalmi istorici, mesianici, didactici), elemente compoziţionale specifice poeziei biblice (paralelismul sinonimic, antitetic, sintetic, progresiv, climatic; repetiţia), precum şi cantabilitatea lor, ce rezultă din ritm şi din structura sonoră, ar constitui elementul prim în metodologia textului literar inspirat din psalmi. Pentru o asemenea perspectivă de abordare a problemei am pledat în analiza romanului *Biserica albă* de Ion Druţă, text asupra căruia autorul a revenit (ca şi în cazul altor lucrări ale sale) pe parcursul anilor 1975-1981, 1986-1987.

---

[3] VALERIU ANANIA, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, Ediţie îngrijită şi prefaţată de Sandu Frunză, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 147.

[4] ION M. STOIAN, *Dicţionar religios*, Editura Garamond, Bucureşti, 1994. p. 230.

[5] Cf. Л. Ф. Луцевич, *Русская псалтырная поэзия XVIII века: стихотворное переложение псалмов*. Молдавский Государственный Университет-Институт русистики Варшавского Университета, Кишинев-Варшава, 2004.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

Lirismul specific prozei druţiene, „psalmodierea" unor fragmente întregi din discursul său imaginar, structura antifonică a romanului (vocile Ecaterinei, numită „cea mică" şi a satului; stareţul Paisie şi călugărul Ioan; Ecaterina cea mică şi stareţul Paisie; bogăţia, fastul, dezmăţul de la curtea Ecaterinei II şi moralitatea, suferinţele ţăranului de pe malul Nistrului) devin indicii ale implicării psalmilor ca rugăciuni poetic-muzicale în structura romanului. Aspectele menţionate sunt susţinute de motto-uri, motive sau chiar subiecte aparte (cum putem vedea în capitolul al doilea, *Ora îmblînzirii cugetului*, structurat pe citarea şi comentarea Psalmului 38), fiind relevat astfel caracterul providenţial şi didacticismul psalmilor. Unul dintre primii cercetători care a apreciat opera lui Druţă din această perspectiva a fost profesorul Paul Miron în articolul „Receptare biblică şi univers spiritual la Ion Druţă", publicat la Freiburg, în revista *Dacoromania*, nr. 7, 1988, reeditat apoi la Chişinău, în revista *Nistru*, nr. 5, 1989 şi în ediţii critice despre opera autorului[6]. În spaţiul basarabean postbelic, articolul introduce în circuitul criticii literare evaluarea discursului artistic din punct de vedere al valorilor creştine.

Romanul *Biserica albă* e construit pe principiul contrapunctului, acţiunea desfăşurîndu-se în timpul războiului ruso-turc din 1787-1792, în Rusia, la curtea Ecaterinei a II-a şi în Moldova, la Mănăstirea Neamţ, în satele Sălcuţa şi Ocolina de pe malul Nistrului. Ambiţii imperiale şi pasiuni ale împărătesei sau ale feldmareşalului Potiomkin, omorîrea domnitorului Moldovei Grigore Ghica, contribuţia lui Paisie Velicicovschi la înnoirea rugăciunii isihaste, trăirile şi aspiraţiile omului simplu în vremi cumplite se împletesc în structura romanului care aduce în prim-plan deosebirile dintre virtuţile creştine şi păcatele omului. Lumea este prezentată aici în toată complexiatea ei: cu patimi, căderi şi ridicări în Marea Vieţii. Lumea, înţelegem din text, e vastă şi diferită, ea este compusă din Ecaterina cea Mică şi Ecaterina cea Mare, din Paisie Velicicovschi şi Potiomkin, din călugărul Ioan şi Taica, din cer şi pămînt, din trup şi suflet.

Secolul al XVIII-lea a fost perioada unor războaie între două mari puteri imperiale, rusă şi otomană, între care vieţuieşte şi suferă „sărmana ţară a Moldovei"; este secolul luminilor şi al afirmării individualităţii. În plan religios, se caracterizează prin asumarea învăţăturii creştine şi prin cunoaşterea religioasă ca premisă a comportamentului religios, fiind numit şi „veacul de aur al ortodoxiei româneşti", în special prin activitatea lui Paisie Velicicovschi. Toate aceste aspecte (istoria, religia, individualitatea şi valorile ei morale) constituie puncte de reper în structurarea subiectului din romanul lui Druţă. Din perspectiva unui narator omniscient şi omniprezent, iar alteori din contopirea vocilor narator-personaj, autorul transfigurează artistic atmosfera timpului, caracterizînd, printr-o frază, situaţia politică din Europa acelei vremi – „Războaie şi pustiiri peste tot. Dinte

[6] PAUL MIRON, „Receptare biblică şi univers spiritual la Ion Druţă", în *Druţiana*, Chişinău, 1990, p. 183-194); Idem, *Opera lui Ion Druţă: univers artistic, spiritual, filozofic*, Vol. I, Universitatea de Stat din Moldova CEP USM, Chişinău, 2004, p. 382-392.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

pentru dinte [...]" –, pentru ca apoi să treacă, treptat, la planul moral-spiritual: „Răutatea faţă de aproapele tău s-a cuibărit peste tot, devenind normă, o lege, un merit chiar. A şti să te clănţăneşti cu cei din jurul tău însemna a fi om de ispravă. A şti să-l loveşti, ba chiar să-l dobori pe aproapele tău, era o faptă eroică. Fireşte, înrăirea a dus la erezii, la cumplite decăderi ale credinţei. În văzduh plutea ceva din ceea ce se numeşte sfîrşitul lumii, pentru că atunci cînd pe lume nu mai poate rămîne nimic sfînt, atunci omul, vrînd, nevrînd, începe a se gîndi la sfîrşitul ei"[7].

Fragmentul de mai sus punctează, de fapt, aspectele esenţiale ale romanului: lupta dintre imperii pentru expansiune, starea morală şi spirituală a timpului şi a individului, iar laitmotivul „Chiar că nu au nimic sfînt" din primele două capitole introduce tema opunerii a două religii, cea creştină şi cea musulmană, amplificată artistic de faptele evocate: venirea călăului turc la Iaşi, atmosfera de frică şi incertitudine în capitala Moldovei şi la curtea domnească („Ceva urît, ceva păgîn ascundea în poalele sale acea noapte rece şi ploioasă") şi culminînd cu omorîrea domnitorului Grigore Ghica. Autorul nu insistă însă prea mult asupra acestei deosebiri de religii, ci încearcă să convingă ce presupune religia creştină, lumea creştină, care sunt principiile axiologice ale ortodoxiei.

Cele paisprezece capitole ale romanului trimit la textul biblic prin titluri şi epigrafe, prin personaje, scene şi simboluri. Astfel, majoritatea capitolelor au în titlurile lor elemente ce amintesc de Vechiul şi de Noul Testament: *Nimic sfînt*, *Ora îmblînzirii cugetului*, *Neprihănirea*, *Fructul oprit*, *Steaua de la Betleem*, *Mai marele cîntăreţilor*, *Urcarea întru vrednicie*, *Vama ziditorilor*, *Bate clopotul de seară*.

Prezenţa în text a psalmilor se manifestă pe trei nivele: 1) motto-citat, care dă tonul, creează atmosfera capitolului şi prefigurează tema lui; 2) citate din psalmi comentate în capitole unde nu este motto biblic, dar în care problema morală e abordată prin poetica psalmilor (dialog antifonic, paralelism, compoziţie inelară, atmosferă tristă, elegiacă ş.a.); 3) prin intermediul psalmilor este transfigurată artistic istoria, timpuri şi oameni, probleme general-umane.

Primul şi ultimul capitol „încercuiesc" textul cu motto-uri din psalmi: „Întăreşte, Doamne, paşii mei pe cărările Tale, să nu-mi şovăie cumva piciorul" şi „Cutremuraţi-vă şi nu păcătuiţi". Verbul-rugă, la singular, din primul motto („Întăreşte") şi imperativul la plural din ultimul („Cutremuraţi-vă", „nu păcătuiţi"), unesc într-un inel psalmodic textul, prefigurînd atmosfera din cuprinsul capitolelor şi sugerînd stări ale personajelor, atitudini ale naratorului/autorului. Într-un alt roman, *Clopotniţa*, publicat în 1972, ultimul epigraf este citat şi comentat astfel: „*Cutremuraţi-vă şi nu păcătuiţi*, ne aminteşte mitropolitul Dosoftei, iar noi ne cutremurăm şi păcătuim, păcătuim...". De fapt, pre-textul întregului discurs narativ îl constituie Psalmul 38, citat de autor prin „a treizeci şi noua cîntare a împăratului David", ale cărui idei se manifestă în toate capitolele, de la explicarea/comentarea

[7] ION DRUŢĂ, *Scrieri*, Vol. III, Chişinău, 1987, p. 24.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

versetelor, la tipologia personajelor şi crearea unor imagini vizual-auditive cu valenţe moral-filozofice, în care peisajului îi revine un rol esenţial.

Responsabilitatea omului pentru propria viaţă, necesitatea de a nu păcătui cu fapta, nici cu cuvîntul, starea de tristeţe ca neîmplinire sufletească, viaţa şi moartea, conştiinţa trecerii omului prin Timp ar fi doar cîteva dintre ideile psalmului, devenite în opera literară teme şi motive artistice. Pentru o mai bună înţelegere a suflului psalmului şi al mesajului romanului, apelăm şi la meditaţiile asupra Psalmului 38 ale Sfîntului Ioan Gură de Aur : „Vino, creştine, să cîntăm versul de psalm al alăutei lui David şi împreună cu el să facem cunoscută nimicnicia celor omeneşti. În deşert se tulbură tot muritorul. Se tulbură, dar la sfîrşit va pieri. Se tulbură, dar înainte de a se aşeza, este înghiţit. Se tulbură, dar se duce fără să ia ceva din agoniseala zbuciumului său. Ale lui tulburările, ale altuia bucuriile. Ce este omul? Împrumut cu dobîndă vremelnică a vieţii; datorie fără amînare a morţii; fiară neîmblînzită prin voia ei; către sieşi îşi dă învăţătură; iscusinţă la răutăţi; dibăcie la nedreptate. Nu se aseamănă oare, creştine, viaţa omului cu marea? Nu ne izbim unii pe alţii mai puternic decît ne izbesc valurile mării? Oare nu ne învîrtim încoace şi încolo ca în întunecimea mării? Ai milă, miluieşte, ca să fii miluit! Dă-le celor ale lor înainte de a veni ziua socotelilor. Pentru ce, Doamne, nu pomeneşti şi de celelalte rele? Pentru că nu judec păcatul, ci neomenia. Nu osîndesc pe cei care au păcătuit, ci pe cei care nu s-au pocăit. Pentru neomenia voastră vă osîndesc, căci, deşi aţi avut un leac atît de mare, milostenia, totuşi v-aţi lipsit de-o binefacere atît de mare. Mustru, aşadar, neomenia voastră, ca rădăcină a toată răutatea şi necredinţa”[8].

Învăţăturile Psalmului 38, citate mai sus, se actualizează în discursul romanesc druţian prin personaje-tipuri, nu individualităţi (Paisie Velicicovschi, călugărul Ioan, ţăranca Ecaterina, feldmareşalul Potiomkin, Ecaterina II-a Rusiei, Taica ş.a.) şi printr-un stil retoric-didacticist pe alocuri, îmbinat cu lirism. Ideile şi atmosfera tristă ce se desprinde din Psalmul 38 sunt transfigurate artistic, în mod convingător, prin dialog „antifonic”, descrieri de natură, reflecţii ale personajului/naratorului. Un rol important în realizarea conceptului artistic îi revine capitolului al II-lea, intitulat *Ora îmblînzirii cugetului*, în care istoria creştinismului o aflăm prin istoria psalmilor, transpusă prin mijlocirea personajelor, cu care, aşa cum am menţionat, se contopeşte naratorul. Este mai mult o voce monodică – a lui Paisie Velicicovschi – susţinută, timid la început, apoi tot mai puternic, de cea a călugărului Ioan, printr-un dialog antifonic.

Vocea psalmului, vocea naratorului, vocea personajului Paisie se unesc, devenind cînd narative, cînd didacticiste, cînd lirice. Prin asemenea variaţiuni discursive aflăm originea psalmilor, a polunoşniţei, nestrămutata credinţă „a primilor creştini (pescarii din Galileea) care, pentru a nu pierde harul Domnului, se sculau în miez de noapte şi, închişi prin căsuţele lor, se rugau”. Pentru alţi creştini

[8] Cf. http://psaltirea.wordpress.com/2009/01/10/sf-ioan-gura-de-aur-meditatie-la-psalmul-38/.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

din acele îndepărtate vremuri (păstorii sirieni), „cupola albastră a cerului era biserica lor, munţii arşi de soare erau altarele lor, iar străvechile cîntări ale împăratului David alcătuiau scripturile lor. Îşi alegeau de obicei o cîntare a împăratului David, o învăţau pe din afară, rămînînd în singurătatea munţilor cu oile un an întreg, neavînd la suflet decît un singur psalm. În amintirea acelor păstori, biserica creştină, la slujbele din miez de noapte, nu obişnuieşte a citi psaltirea în cunoscuta sa orînduire, ci, deschizînd cartea la întîmplare, rămîne cu acea singură cîntare, ce ni se va ivi". Astfel, prin relatarea istoriei psalmilor şi a slujbei de la miezul nopţii, dar şi prin muzicalitatea frazei, se poate observa preluarea elementului liric a acestora, ceea ce transmite specificul lor originar: vers cîntat monodic, fără inflexiuni melodice, monoton, adică psalmodie. Autorul lasă să se întrevadă singurătatea individului în faţa lui Dumnezeu şi responsabilitatea sa în această lume – „rămînînd în singurătatea munţilor un an întreg, n e a v î n d l a s u f l e t d e c î t u n s i n g u r p s a l m" (s.n.). Îmbinarea armonioasă dintre idee şi atmosferă, dintre idee şi stare, înlănţuirea într-un întreg a acestor elemente ale textului pun în lumină conştiinţa celui care narează şi sentimentul religios al autorului.

Personajul Paisie Velicicovschi vorbeşte despre sărăcirea sufletului, despre frica de a ne cunoaşte pe noi înşine sau de a sta de vorbă cu eu-l, cu glasul lăuntric. Din punct de vedere compoziţional, explicaţiile stareţului sunt precedate de citatul biblic şi succedate de peisaj şi descrierea personificatoare a clopotelor, cu funcţie de laitmotiv. „Stat-am stat eu de mi-am zis: păzi-mi-voi cărările, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît netrebnicul va fi în faţa mea. Fost-am necuvînt, şi neglas am fost, trecut-am cu tăcerea chiar şi peste cele bune, dar tristeţea mi-a sporit şi-a tot crescut în mine", astfel prezintă autorul începutul Psalmului 38. Se accentuează starea de tristeţe sesizată prin peisajul autumnal, pluvial şi prin acţiuni misterioase, încă din primul capitol, aici fiind explicată cu argumente din Cartea Sfîntă şi din experienţa existenţială a omului: „[...] trecem tăcuţi, trecem orbi pe lîngă cele bune. A nu mai vedea însă nimic în jurul tău nici bun, nici rău înseamnă a stinge făclia conştiinţei tale [...]. Iată de ce, zice psalmul, oricît de bine n-ar duce-o omul după înăbuşirea darurilor cereşti, t r i s t e ţ e a ne va tot spori şi ne va creşte".

Monologul şi dialogul antifonic, ca şi peisajul, prefigurează încă din incipitul capitolului o atmosferă rece – luminoasă, insistîndu-se pe starea de tristeţe a omului. Natura, liant între părţi, fragmente, episoade, sugerează stări şi transmite idei, accentuînd în acest capitol starea de tristeţe şi conştiinţa trecerii ireversibile a timpului: „Firește, după ce vor trece primele bucurii ale luminii şi căldurii, p o s o m o r î r e a i a r ă v a p r i n d e a p i c u r a p e s t e s u f l e t e l e n o a s t r e , p e n t r u c ă , o r i c u m , t r e c ă t o a r e s u n t t o a t e p e a c e a s t ă l u m e , t r e c ă t o a r e e ş i b u c u r i a p r i m ă v e r i i [...]" (s.n.). Astfel, se menţine atmosfera tristă, întunecată, iar conştiinţa faptului că omul este trecător şi are nevoie de cuvîntul mărturisirii îi apropie pe porucicul Baratînski şi feldmareşalul Potiomkin, pe

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

țăranca Ecaterina şi stareţul Paisie, pe părintele Ioan şi feciorii lui moş Pasăre, hoţi de cai.

Suflul psalmilor se desprinde din istoria „primilor noştri creştini" (pescarii din Galileia, păstorii sirieni, femeile macedonence, „iudeii căpătuiţi la periferiile Romei") şi din „oftatul" clopotelor de la Mănăstirea Neamţ, din care autorul construieşte naraţiuni poetice cu valoare cognitiv-etică. Descrierea primilor creştini de la periferiile Romei, de exemplu, are şi funcţie premonitivă în desfăşurarea acţiunii din roman: „Erau vremurile marilor prigoniri. Rugăciunile se plăteau scump, cu preţul vieţii se plăteau, lucru pentru care iudeii se şi sculau cu noaptea în cap ca să se roage. Nu s-au lăsat însă de a-l tot căuta pe Domnul şi, chiar cînd erau prinşi noaptea rugîndu-se, cînd legionarii băteau cu picioarele în uşa umilelor cocioabe, ei ieşeau să deschidă, lăsau prigonitorii să intre, după care se lăsau în genunchi şi-şi reluau rugăciunea de la capăt". Este imaginea credinţei nestrămutate în adevărul şi lumina Domnului, este firea binevoitoare şi cumpătată a creştinului şi, în acelaşi timp, este argumentul artistic al versului din psalm, cu care se încheie fragmentul din roman: „Stat-am eu de mi-am zis: păzi-mi-voi cărările, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît va fi netrebnicul în faţa mea. Fost-am necuvînt şi neglas am fost [...]". Imaginea devine premonitivă în desfăşurarea acţiunii, fiind urmată de sunete stranii din exteriorul mănăstirii, ce prevesteau venirea turcilor. Părintele Paisie îl convinge însă pe poslușnicul Ioan că cel mai bun ajutor este acum rugăciunea, „ora îmblînzirii cugetului": „Ce poate însemna o bătălie cîştigată sau pierdută faţă de acea mare minune cînd, iată, un suflet venit cine ştie de pe unde se roagă şi cuvintele lui urcă, prin depărtări neînchipuite, spre Tatăl nostru, al tuturora. Împreună cu ruga lui urcă în ceruri şi muţenia celor ce-au trecut pe faţa acestui pămînt, şi neputinţa de-a se rosti a celor ce n-au apucat încă să vină. Şi tot aşa, cuvînt cu cuvînt, vers cu vers, pînă ce din vuietul nopţii nu răsare lumina acelei linişti şi păci sufleteşti, fără de care nici credinţa nu mai e credinţă, nici creştinul nu mai este creştin".

În diferite momente ale vieţii omului *Psaltirea* rămîne a fi susţinere şi îmbărbătare, împăcare şi memorie. Atitudinea personajelor aceasta constituie o modalitate de caracterizare a lor. În oglindă cu omul, în general, Potiomkin, de exemplu, este prezentat nu doar prin acţiuni, ci mai ales prin starea de incertitudine, de tristeţe prezentă şi în versetele 9-10 din Psalmul 38: „Deşi ca o umbră trece omul, în zadar se tulbură. Strînge comori şi nu ştie cui le adună pe ele"[9], idei exprimate astfel şi de bătrînul cazac, la moartea cneazului: „Că oricît nu le-am fi adunat aici pe pămînt, oricît nu ne-am fi înălţat şi preamărit unul pe altul, în faţa Domnului ajungem fără titluri, fără grade [...]". În limba rusă, Psalmul 38

[9] *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988, p. 583.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

este numit *память смертная*, însemnînd amintirea despre moarte, conştientizarea existenţei morţii şi necesitatea pregătirii sufletului pentru trecerea în lumea cealaltă.

Psaltirea îl urmează pe Paisie Velicicovschi pe tot parcursul vieţii sale. Aflăm, astfel, despre „o frumoasă psaltire lucrată de mîna sa pe muntele Athos", de copiile pe care le făcea pe cînd se afla la Schitul Sfîntul Prooroc Ilie, iar „faima lui a început a se răsfrînge şi asupra psaltirilor sale, aşa încît ajunseseră a fi căutate prin toate colţurile lumii", domnitorul Moldoveu Calimah invitîndu-l „să vină cu ucenici cu tot în Moldova, căci erau mulţime de mănăstiri pustii, printre care şi Dragomirna, una dintre cele mai frumoase mănăstiri bucovinene", după care au urmat Secu şi Neamţ. Pentru părintele Paisie *Psaltirea* înseamnă credinţă, linişte sufletească, amintirea celor trăite şi datoria, istoria vieţii sale monahale confirmînd opinia lui A. Puşkin din motto-ul capitolului al II-lea: „Călugării ne-au păstrat flacăra trecutului, iar asta înseamnă că lor le datorăm ceea ce ne încălzeşte sufletul în ziua de azi".

Canonizat de Biserica Ortodoxă Română în anul 1992 şi de cea a rusă în 1988, stareţul Mănăstirii Neamţ, Paisie Velicicovschi, a realizat reforma discursului religios ortodox prin „programul de înnoire sufletească" şi de edificare duhovnicească în planul credinţei. El introduce rugăciunea numită neoisihastă, care se caracterizează printr-o trecere „de la psalmodiere la înălţimea sublimă a contemplaţiei", după cum afirma Nichifor Crainic[10]. Isihasmul a devenit o constantă a vieţii religioase, avînd „o funcţie importantă în mentalul colectiv răsăritean". Termen grecesc, *isyhia* înseamnă 'linişte, calm, singurătate', iar *isihasm* „'pace lăuntrică, concentrare în sine, o linişte creatoare, neastîmpărată, în continuă mişcare'"[11]. Rugăciunea isihastă este numită „rugăciunea lui Iisus"; în ea, dialogul şi comuniunea cu Dumnezeu se realizează prin pace lăuntrică. Ea face să coboare înţelegerea din inimă, prin repetarea numelui lui Iisus, însoţită de rugăciunea vameşului: „Dumnezeule, ai milă de mine, păcătosul!". În mediul teologic ortodox, rugăciunea lui Iisus presupune „simţirea realităţii neatinse pe care o încearcă mintea", apoi „coborîrea minţii în inimă", prin care se realizează întîlnirea inimii cu Dumnezeu, astfel încît „prezenţa lui Dumnezeu copleşeşte totul". Paisie Velicicovschi a generalizat rugăciunea lui Iisus şi a făcut din ea caracteristica modernă a misticii ortodoxe.

În roman sunt descrise atît fenomenul naşterii rugăciunii minţii, cît şi rostul ei pentru credincioşi[12]. La fel cu lumînarea-lumină şi clopotele, rugăciunea devine element structural esenţial în discursul druţian, iar figura lui Paisie Velicicovschi formează un tot integru cu psaltirea, lumînarea şi rugăciunea, constituind o imagine-simbol a credinţei şi dăruirii. Lumînarea şi clopotul sunt uneori

[10] DORU RADOSAV, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII-XX)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 46.
[11] VALERIU ANANIA, *op. cit.*, p. 187.
[12] *Ibidem*, p. 393-420.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

personificate, alteori prezentate din perspectiva unei metonimii: „cele două lumînări surprind o lacrimă ce se prelinge încet pe umerii obrajilor supţi", apoi „scade lumina celor două lumînări pe masa stareţului, se lasă umbre tot mai dese şi mai dese peste slovele prea cuviosului Ioan Damaschinul, intitulate *Chipul Domnului în inima omului*". Această metaforă a *luminii*, imagine a „cunoaştereii divinului" încă înainte de a intra în spaţiul propriu-zis al citirii paslmilor, este amplificată prin imaginea „coşului de lumînări" adus de posluşnicul Ioan, care pune „cîte o lumînare în faţa fiecărui scaun, aprinzîndu-le".

Lumina (lumînarea) se îmbină cu clopotele care – simbol, personificare, metaforă – sugerează cînd tristeţe, cînd voioşie, iar sunetul lor transmite nu doar imagini auditive, ci şi idei sau stări, ca în exemplul următor: „A oftat, îndurerat, marele clopot al Neamţului. Nu a fost nici revoltă, nici jalbă, ci mai degrabă un suspin a coborît din turnul mănăstirii, de parcă un popor întreg s-ar fi plîns într-o singură suflare. Deplîngerea amarului destin a făcut sfetnicii să sară în ajutorul stăpînului, în urma lui s-au grăbit droaia de clopoţei. Şi tot cădeau şi cădeau de sub streaşina clopotniţei ciorchine de argint, şi tot veneau şi veneau, prin întuneric la vale, spre acea zodie întunecată, unde, aşteptîndu-i să cadă, băteau toaca cele două ciocane de lemn". Şi acest fragment este un preludiu la citirea *Psaltirii*: „Stareţul a aşteptat pînă ce micuţii vor coborî cu toţii, dupa care a ridicat, cuvios, psaltirea de pe masă".

Astfel, suflul psamilor, morala şi filosofia lor, îmbinarea/contrastarea elegiacului cu optimismul sunt actualizate în romanul *Biserica albă* al lui I. Druţă, discursul epic demonstrînd nu doar sentimentul religios al autorului, ci şi talentul de a transfigura patosul şi atmosfera rugăciunii poetice.

Bibliografie

Anania, Valeriu, *Din spumele mării. Pagini despre religie şi cultură*, Ediţie îngrijită şi prefaţată de Sandu Frunză, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

Andriescu, Al., *Psalmii în literatura română*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2004.

Balotă, Nicolae, *Calea, adevărul şi viaţa. Meditaţii religioase*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1995.

Druţă, Ion, *Scrieri*, Vol. III, Editura Literatura artistică, Chişinău, 1987.

Ghilaş, Ana, *Motive creştine în romanele lui Ion Druţă. Opera lui Ion Druţă: unvers artistic, spiritual, filozofic*, Universiatea de Stat din Moldova CEP USM, Chişinău, 2004.

Goichot, Emile, *Henri Bremond, historien du sentiment religieux: genese et strategie d'un entreprise litteraiare*, Editura Ophrys, Paris, 1982.

Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, Secolul 20, Vol. IV, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)

Miron, Paul, „Receptare biblică şi univers spiritual la Ion Druţă", în *Druţiana*, Editura Literatura artistică, Chişinău, 1990, p. 183-194; Idem, *Opera lui Ion Druţă: univers artistic, spiritual, filozofic*, Vol. I, Universitatea de Stat din Moldova CEP USM, Chişinău, 2004.

Radosav, Doru, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică* (*sec. XVII-XX*), Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1997.

Stoian, Ion M., *Dicţionar religios*, Editura Garamond, Bucureşti, 1994.

Дунаев, М. М, *Православие и русская литература*. В 6 ч. Издание второе, исправленное, дополненное, Христианская литература, Москва, 2004.

Луцевич, Л.Ф, *Псалтырь в русской поэзии*, Дмитрий Буланин, Санкт Петербург, 2002.

Луцевич, Л. Ф. *Русская псалтырная поэзия XVIII века: стихотворное переложение псалмов*. Молдавский Государственный Университет – Институт русистики Варшавского Университета, Кишинев – Варшава, 2004.

***, *Biblia sau Sfînta Scriptură*, Tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

BDD-A19577 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:48 UTC)